

Антоніна Токарська
доктор юридичних наук, професор
кафедри теорії та філософії права
Навчально-наукового інституту права та психології
Національного університету “Львівська політехніка”
ninatokarsky@gmail.com

ДО ПИТАНЬ КОНСТРУКТИВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ЩОДО СТВОРЕННЯ УСВІДОМЛЕНОЇ МЕТОДОЛОГІЇ

© Токарська А., 2017

Розглянуто проблеми теорії пізнавального процесу, що пов'язана не лише із встановленням істини, а із наявністю неоднакових підходів до методології філософсько-правової науки. Порушено питання про зворотну силу процесу пізнання, етичного пізнання, яке має морально-ціннісні критерії, які варто обговорювати для вироблення в пізнанні інтегративної методології.

Ключові слова: теорія пізнання; епістемологія; наукова комунікація; метод; методологія; істина.

Антонина Токарская

К ВОПРОСАМ КОНСТРУКТИВНОЙ КОММУНИКАЦИИ ПО СОЗДАНИЮ ИНТЕГРАТИВНОЙ МЕТОДОЛОГИИ

Рассмотрены проблемы теории познавательного процесса, связанной не только с установлением истины, а и с наличием неодинаковых подходов к методологии философско-правовой науки. Поднят вопрос об обратной силе процесса познания, этического познания, которое имеет морально-ценностные критерии, которые следует обсуждать для выработки в познании интегративной методологии.

Ключевые слова: теория познания; эпистемиология; научная коммуникация; метод; методология; истина.

Antonina Tokarska
Institute of Jurisprudence and Psychology
Lviv Polytechnic National University
Department of Theory and Philosophy of Law
Sc.D., Prof.

TO QUESTIONNAIRE OF CONSTRUCTION COMMUNICATION ON THE CREATION OF INFORMED METHODOLOGY

The article is devoted to the problems of the theory of the cognitive process, which is connected not only with the establishment of the truth, but with the presence of unequal approaches to the methodology of philosophical and legal science. The issue of the reversibility of the process of cognition, ethical knowledge, which has moral and value criteria, which

should be discussed in order to develop the knowledge of the integrative methodology, has been violated.

The emergence of the need to discuss the problems of the crisis in modern philosophy of law arises in connection with the main cause – the methodological contradictions around the concepts of method, methodology, names of methods that are justified in the study or unregulated. This is precisely what caused the ripening of the idea of developing a common integrative methodology, which can be communicated and directed not only to cognition but to practice. Such scientific communication still expects its development, as there are many reasons besides those mentioned. It is a question of inter-language discrepancy between the seemingly identical concepts in world languages, as well as the controversy which dialectic has the right to descriptive jurisprudence.

Key words: theory of knowledge; epistemology; scientific communication; method; methodology; truth.

Постановка проблеми. Поява потреби обговорення проблем кризи у сучасній філософії права виникає з основної причини – методологічними суперечностями навколо понять “метод”, “методологія”, назв методів, які є виправданими в дослідженні або неаргументованими. Саме це і стало причиною визрівання ідеї вироблення спільної інтегративної методології, про яку можна комунікувати і спрямовувати не лише на пізнання, але на практику. Така наукова комунікація ще очікує свого розвитку, оскільки для цього є чимало причин, окрім названих. Йдеться про міжмовну невідповідність, здавалося б, однакових понять у світових мовах, а також суперечки, про те яка діалектика має право на дескрипцію в юриспруденції.

Аналіз дослідження проблеми. Багато знаних вітчизняних і зарубіжних дослідників із різних сфер науки загалом долучалися до аналізу названої проблематики (М. Алексєєв, З. Бауман, М. Бердяєв, О. Гвоздік, Л. Гумільов, М. Данилевський, Ж. Деррида, І. Ільїн, М. Коган, С. Кримський, М. Костицький, М. Кельман, А. Козловський, С. Максимов, В. Малахов, М. Марченко, А. Малько, М. Матузов, М. Неновські, В. Нерсисянц, Л. Петрова, Ю. Симон, О. Тихомиров, Р. Токарчик, А. Фурман та ін.).

На етапі становлення наукової системи філософії права ще не визріла “єднальна субстанція”, яка могла б подолати дихотомію позитивізм – природне право, діалектика – натурфілософія, матеріалізм – ідеалізм, герменевтика – феноменологія та ін.

Однак на етапі подолання кризи пізнавальної діяльності спостерігаємо під час проблеми і те, що набуває або перебільшень у користуванні методами встановлення істини, або їх недооцінювання. Ю. Симон називає ту гіперболізацію, яка справді лежить на поверхні. Йдеться про методологічну абсолютизацію методу пізнання, або ж навпаки – методологічний негативізм, що заперечує функції методології. У сучасній науці можна простежити і методологічний “епістемологічний анархізм”, і “методологічний релятивізм”.

Мета статті – розпочати наукову комунікацію щодо потреби створення інтегративної методології у сфері пізнання юриспруденції.

Виклад основного матеріалу. Філософсько-правова думка ХХІ ст. позиціонується на тлі стрімких змін буття та його пізнання. Онтологія попереднього століття вибудовується на монологічній моделі існування Я ↔ співбуття. Як зауважує філософ В. Ярошовець: “Виникає потреба в іншій онтології Я. Я існую не тому, що мислю, усвідомлюю, а тому, що відповідаю на звернення до мене іншої людини. Саме факт свідомості повинен виходити за власні межі, відноситися до свідомості з позицій іншого, з боку тієї реальності, яку він усвідомлює” [4, с. 2, 3].

Така видозміна у пізнавальному підході міняє й оцінки розвитку методології пізнання, епістемології, гносеології, аксіології і, звісно ж, праксеології. Це означає, що методологія не лише ґрунтується на способах аналізу явищ і процесів, технології і самосвідомій “культури мислення”.

Йдеться про методологічну самосвідомість, яка рефлексує до оцінки глобального контексту, що має на меті гуманістичні ідеали життєбуття, “злагоду людини зі світом”.

Оскільки діалектика онтології акумулюється на єдності протилежностей, то у філософсько-правовій моделі вирізняється насамперед дуалізм гуманізму – антигуманізму. Щодо першого класичного поняття, то до його формування долучилися Геракліт, Платон, Протагор, Аристотель, Цицерон, Епікур, Паскаль, Алігьєрі, Петрарка, Валла, Бруно, Бекон, Декарт, Лесинг, Гете, Кант, Фіхте, Гегель, Фейєрбах та ін. Йдучи від методологічної фундаментальності змісту методології, її “нормативної природи”, дослідники сучасного гуманізму як принципу самоорганізації людського буття культивували комунікативну взаємодію.

В умовах постмодерну постає нова теорія пізнання. В ній відбувся перегляд класичної філософії з метою пошуку нової методології, нового світобачення. Однак сучасна переоцінка традиційних підходів до теорії праворозуміння та наявність нового сучасного напрямку – динамічного праворозуміння – зумовлює перегляд наявних пізнавальних підходів. Йдеться про те, що сучасна філософія, за твердженням її дослідників (Ж. Деррида, Н. Буруковська, О. Стомба, Р. Токарчик та ін.) зосереджується щонайбільше на проблемах правового буття в динаміці в антропологічному і текстуальному текстах. Суть цих категорій зводиться до “загальної включеності суб’єкта в людську культуру”. Особливої ролі набуває проблема мови як засобу комунікації і спілкування, конструювання та деконструювання в умовах глобалізації об’єктивної та суб’єктивної реальності. Відомо, що людина самореалізується лише у взаємозв’язках реальності через комунікативні засоби самоідентифікації [5, с. 6].

Для методології постмодернізму характерна відміна “примусової сили, нетерпимості, репресивності”, які темпорально властиві “попереднім типам раціональності” в науці. Відбувся відхід від наявності “єдиної абсолютної істини”. На межі кількох видів знань (наукового і позанаукового) назріває обговорення “різноманітних дискурсів, діалогів і полілогів з іншими формами знання”. Такі наукові методологічні проєкти дають змогу зіставляти, а “не протиставляти різні позиції дослідників, “бачити багатовимірність, поєднувати необхідне і випадкове, впорядковане і хаотичне, закономірне і спорадичне та ін.”.

Суперечливість взагалі, як твердить філософ Н. Буруковська, є однією з ознак “еволюції знання, зокрема, та теорії пізнання взагалі”. “Ідеал пізнання, що приходить історично, виявляється одночасно гранично загальною формою вираження соціальних потреб та інтересів”. Все зводиться, на думку дослідниці, до пропонування розвинутої соціальної рефлексії цілей та смислу діяльності [5, с. 9].

Теорія пізнання є епістемологією. Остання ґрунтується на “критичному розгляді наук” або Критиці, як назвав її засновник цієї галузі І. Кант. Сучасні укладачі “Європейського словника неперекладностей” для глибокого проникнення у проблематику теорії пізнання конструктив бачать у контрастивному аналізі термінів та їхніх відповідностей: “епістемології” в німецькій, англійській та французькій мовах. У розумінні семантики цих термінопонять загалом йдеться про вивчення “законів думки у співвіднесеності з науками” [6, с. 84].

За французьким дослідником Луї Кутюра, *Épistémologie* (англ. *Epistemology*) позначає теорію наук, співвідноситься з німецьким *Erkenntnistheorie* або *Erkenntnislehre* (теорія пізнання) та з французьким висловом “філософія науки” (*Philosophie des sciences*). Ця нормативна наука, об’єкт якої – “не емпіричні закони мислення, як воно існує фактично, постаючи сумішшю істини та похибки, а ідеальні закони (правила чи норми), з якими мислення мусить узгоджуватися, щоб бути правильним та істинним”; “епістемологія досліджує конститутивні принципи мислення, що надають йому відправну точку та реальний зміст і забезпечують його об’єктивну значущість [там само, с. 86].

Епістемологія (*Epistemology*) стосується логіки і формальних систем, мови та поняття істини, свідомості (*mind*) та ментальних станів. Розтлумачення такого твердження приводить до неоднозначних наслідків пізнання. Різноманітні інтерпретації пов’язані з різними мовами. Автори стверджують, що “Навіть власні імена (!) не мають однакового значення: Аристотель, Декарт, Ансельм чи Тома Аквінський, а є термінами, що працюють як “визначені дескрипції”, які

змінюються від однієї мови до іншої”. А відтак автори висновок: “Очевидно, що epistemology відсилає до інших пізнавальних інтересів, ніж Erkenntnistheorie, і що вона має сенс лише в мережі тих специфічних концептів, з якими асоціюється” [6, с. 87].

Темпоральні впливи теж позначаються на семантиці ключових понять у пізнавальному процесі. Від 1930-х років термін Erkenntnistheorie набув такого асоціативного тлумачення, яке неможливо співвіднести “із суто кантівською проблематикою, а epistemology із 1970 років теж сформувала варіантні “позиції”, далекі від початкових тез Рассела. Це є ознакою кризи логіки, математики, фізики, які втілені у науковому дискурсі та філософії пізнання, починаючи з першої третини XX ст. [6, с. 90].

У С. Кримського на основі критики меж пізнання знаходимо апелювання до своєрідності цього процесу: “з безмежним розширенням могутності або влади свідомості починає конкурувати ситуація граничності раціоналізації буття, поява порогів інтелектуалізації світу”. Для підтвердження свого припущення відомий філософ наводить тезу видатного фізика Е. Фермі. У “так званому парадоксі вченого, теза виформовується на тому, що за теорією його вірогідності могли виникнути 10^{43} цивілізацій, що відповідно доводить “відсутність позаземних цивілізацій”, яка “майже дорівнює нулю. А парадокс полягає в тому (на думку С. Кримського), що він знімається, якщо допускаємо, що на тому рівні розвитку цивілізації, на якому може бути вона виявлена, “відбувається перетворення розуму з екстенсивного на інтенсивне орієнтування”. Це відбувається тому, що “безмежна експонента лінійного розширення впливу інтелектуальних сил на буття може привести до знищення природи самого буття” [7, с. 228].

Пояснення трагічності такого результату пізнавального процесу полягає в наявності дуже серйозної колізії “між софійністю і практичною потребою”. На жаль, ми є свідками того, якими є наслідки пізнавальних спокус.

Отже, результативність пізнавального процесу полягає в тому, що він набуває “зворотної сили”, яка має нелінійний характер”. “Ці сили перевищують наше понятійне осягнення добра і зла”, що “може привести до абсолютно невизначених наслідків”. Так трапилося із високоосвіченим та інтелігентним А. Сахаровим, який дійшов висновку: зворотні сили пізнання ведуть до зла, призводять до безодні, до деформацій сенсу життя людини.

“Спокушання практикою” – це та небезпечна межа пізнання, яка є як “практична потреба” – помилковою. Відбувається, за словами С. Кримського, безперервне обтяжування нульовими ситуаціями і страшними явищами [7, с. 232].

Отже, оцінка пізнавального процесу належить, як це є і в М. Бердяєва, до проблеми “етичного пізнання”. Звісно, що “Розум намагається оволодіти собою, усвідомити свої можливості і межі”. В Канта він обмежує себе, а в Гегеля, навпаки, розширює себе до безмежності. “Гносеологія, за словами дослідника, є вираз сумніву в силі і виправданості філософського пізнання” [8, с. 233].

Складність і неоднорідність одержання результатів філософського пізнавального процесу можемо довести на прикладі дискурсів історичних постатей. Відомо, що жодних двозначностей у творенні “Капіталу” К. Марксом “молодого” віку не було. Він “цілісна постать”. І вже з “Маніфесту...” він постає як дуальна особистість – політика-ідеолога і науковця-ідеолога. Йдеться про внутрішню трагедію К. Маркса. Він “несподівано для себе самого виявив: в індустріальному суспільстві, основаному на машинній праці, навіть на досконалих цілком автоматизованих системах машин”, очікуване ним звільнення людини, її повернення до себе неможливе”.

Відтак “Капітал” (другий том) не був опублікований, а третій – так і залишився недописаним.

Вже з “Маніфесту...” радикальна ідеологія (у перевиданнях) була певною мірою зменшена в нівелюванні надмірного насильства, хоча Енгельс на початку 1850-х років назвав союз комуністів “стадом віслюків”.

Як зауважив С. Грабовський, страх перед власними науковими висновками і небажання переглянути свої неправильні ідеї призвели до того, що “стадо віслюків” у XX ст., за даними “Чорної книги комунізму”, знищило 100 млн. людей” [9, с. 21]. Чи не такими самими масштабними і трагічними стають наслідки новітніх відкриттів, які порушили природний баланс і призвели до сучасних воєн та катаклізмів.

Висновки. Відтак дискусію про те, як нам бути із пізнавальною діяльністю і де межі “порогів” епістемології – нам ще належить продовжити навіть за умови неоднакової екзегези (тлумачення) процесів пізнання та обґрунтованості методів дослідження. Очевидно, що наукова комунікація потребує не еклектики методів дослідження, а на основі інтегративного бачення розвитку методології – вироблення сучасних підходів, що передбачають правову наступність і наукову мораль у площині нового динамічного праворозуміння.

1. Tokarczyk R. *Filosofia prawa* / R. Tokarczyk. – Warszawa, 2009. – 329 s. 2. *Faschynujące ścieżki filozofii prawa* / pod redakcja J. Zajadlo. – Warszawa: Lexis Nexis, 2008. – 328 s. 3. Симон Ю. С. *Методологічні суперечності та новації філософії права початку XXI століття* / Ю. С. Симон // *Філософські та методологічні проблеми права*. – 2012. – № 1. – С. 18–27. 4. Ярошовець В. І. *Гуманістичний зміст методології пізнання: автореф. на здобуття наук. ступеня докт. філос. наук: спец. 09.00.01 – онтологія, гносеологія, феноменологія* / В. І. Ярошовець. – К.: Київ. ун-т ім. Т. Шевченка, 1996. – 46 с. 5. Буруковська Н. *Філософія доби постмодерну: еволюція проблематики* / Н. Буруковська // *Вісник Академії адвокатури України*. – 2011. – № 3 (22). – С. 5–9. 6. *Європейський словник філософії. Лексикон неперекладностей* / за керів. Б. Кассен; пер. з фр. – Том другий. – К.: ДУХ і ЛІТЕРА, 2011. – 488 с. 7. Кримський С. *Пізнання як трансценденція софії і спокуса практикою* / С. Кримський // *Система сучасних методологій: хрестоматія: у 4-х т.; упор., відп. ред., перекл. А. В. Фурман*. – Тернопіль: ТНЕУ, 2015. – Т. 1. – 314 с. 8. Бердяєв М. *Проблема етичного пізнання* / М. Бердяєв // *Система сучасних методологій: хрестоматія: у 4-х т.; упор., відп. ред., перекл. А. В. Фурман*. – Тернопіль: ТНЕУ, 2015. – Т. 1. – 314 с. 9. Грабовський С. *Незнаний “Капітал”, або ще раз про Маркса проти Маркса* / С. Грабовський // *День*. – 2017. – № 178–179. – 6–7 жовтня. – С. 21.

REFERENCES

1. Tokarczyk R. *Filosofia prawa* [Filosofia prawa]. Warszawa, 2009. 329 p. 2. *Faschynujące ścieżki filozofii prawa* [Faschynujące ścieżki filozofii prawa]. pod redakcja J. Zajadlo. Warszawa: Lexis Nexis Publ, 2008. 328 p. 3. Symon Yu. S. *Metodolohichni superechnosti ta novatsiyi filofosofiyi prava pochatku KhKhI stolittya* [Methodologische Widersprüche und Neuerungen in der Philosophie des Gesetzes des frühen einundzwanzigsten Jahrhunderts]. Filofs'ki ta metodolohichni problemy prava. 2012. No 1. pp. 18–27. 4. Yaroshovets' V. I. *Humanistychnyy zmist metodolohiyi piznannya: avtoref. na zdobuttya nauk. stupenya dokt. filos. nauk: spets. 09.00.01 – ontolohiya, hnoseolohiya, fenomenolohiya*. [Humanistischer Inhalt der Methodik der Kognition]. Kyiv: Kyiv. un-t im. T. Shevchenka Publ, 1996. 46 p. 5. Burukov's'ka N. *Filosofiya doby postmodernu: evolyutsiya problematyky* [Philosophie der postmodernen Zeit: die Entwicklung von Problemen]. Visnyk Akademiyi advokatury Ukrayiny. 2011. No. 3 (22). pp. 5–9. 6. *Yevropeys'kyi slovnyk filofosofiyi. Leksykon neperekladnostey* [Europäisches Wörterbuch der Philosophie. Lexikon der Auswirkungen]. za keriv. B. Kassen; per. z fr. Vol. II. Kyiv: DUKh i LITERA Publ, 2011. 488 p. 7. Kryms'kyi S. *Piznannya yak transtsendentsiya sofiyi i spokusa praktykoyu* [Erkenntnis als Transzendenz von Sophia und Versuchung durch Übung]. Systema suchasnykh metodolohiy: khrestomatiya: u 4-kh t.; upor., vidp. red., perekl. A. V. Furman. Ternopil': TNEU Publ, 2015. Vol. 1. 314 p. 8. Berdyayev M. *Problema etychnoho piznannya* [Das Problem des ethischen Wissens]. Systema suchasnykh metodolohiy: khrestomatiya: u 4-kh t.; upor., vidp. red., perekl. A. V. Furman. Ternopil': TNEU Publ, 2015. Vol. 1. 314 p. 9. Hrabov's'kyi S. *Neznanyy “Kapital”, abo shche raz pro Marksa proty Marksa* [Die “Hauptstadt” ist nicht bekannt, oder wieder über Marx gegen Marx]. Den'. 2017. No 178–179. 6–7 zhovtnya. p. 21.

Дата надходження: 09.10.2017 р.